

УДК 33.009.12:339.12

Ясько Ю.І.*

ЦІЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті досліджено сутність поняття «конкурентна політика», обґрунтовано цілі та інструменти конкурентної політики держави в умовах глобалізації світової економіки. Проаналізовано значення показника ефективності антимонопольної політики України в рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності. Також запропоновано можливості підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом проведення ефективної конкурентної політики.

Ключові слова: конкурентна політика, антимонопольна політика, конкурентне середовище, конкурентоспроможність національної економіки, глобалізація.

В статье исследована сущность понятия «конкурентная политика», обоснованно цели и инструменты конкурентной политики государства в условиях глобализации мировой экономики. Проанализировано значение показателя эффективности антимонопольной политики Украины в рейтинге Индекса глобальной конкурентоспособности. Также предложено возможности повышения конкурентоспособности национальной экономики путем проведения эффективной конкурентной политики.

Ключевые слова: конкурентная политика, антимонопольная политика, конкурентная среда, конкурентоспособность национальной экономики, глобализация.

In the article we investigated the essence of the concept «competition policy», grounded objectives and instruments of state competition policy in a globalizing world economy. Also the score of the indicator effectiveness of antimonopoly policy of Ukraine in the ranking of Index global competitiveness is under consideration. We proposed the opportunity to raise the competitiveness of the national economy through effective competition policy.

Keywords: competition policy, antimonopoly policy, competitive environment, the competitiveness of national economy, globalization.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасних економічних відносин є інтенсивний розвиток процесів глобалізації із залученням національної економіки у світову господарчу систему. Конкурентна політика відіграє одну з ключових ролей в глобальному ринковому середовищі і є фактором підвищення конкурентоспроможності національної

* аспірант кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: проф. Лагутін В.Д.

економіки. Тому стратегічно важливим напрямом стає розробка ефективної національної конкурентної політики з урахуванням необхідності інтеграції країн у світовий економічний простір як рівноправних учасників глобального ринкового процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених переважно стосуються загальних теоретичних засад конкурентної політики в цілому. Серед найбільш відомих зарубіжних вчених, які здійснювали дослідження в сфері розвитку ринкової конкуренції та основ конкурентної політики слід зазначити Дж. Бейна, Дж. Кейнса, Й. Кірцнера, А. Маршалла, Е. Мейсона, В. Ойкена, В. Парето, М. Портера, Дж. Робінсон, А. Сміта, Дж. Стігліца, Ф. Хайека, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та ін. Дослідження проблематики конкурентної політики не залишилися поза увагою в працях російських вчених-економістів, серед яких С. Авдашева, А. Голомолзін, І. Гречишкіна, А. Деканський, Ю. Іванов, І. Князева, Г. Макаров, А. Пороховський, Л. Раменський, В. Рогачова, А. Циганова, А. Шастітко та інші.

Проблеми реалізації національної конкурентної політики відображені в наукових працях таких українських авторів, як Г. Андрошук, В. Базилевич, З. Борисенко, В. Геєць, Л. Головка, А. Гриценко, Л. Дідківська, О. Завада, А. Ігнатюк, Б. Кваснюк, О. Кілієвич, О. Костусев, Р. Кузьмін, В. Лагутін, В. Мамутов, С. Мочерний, О. Нестеренко, Г. Филюк та ін.

Метою статті є обґрунтування та визначення цілей та інструментів конкурентної політики держави в умовах глобалізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу. З кінця минулого тисячоліття стрімкий розвиток конкурентних відносин, структурні зміни у світовій економіці зумовили зростання ролі регулюючих засобів держави щодо впливу на конкурентне середовище у міжнародному аспекті. В епоху глобалізації роль конкурентної політики окремої країни полягає у тому, щоб визначити припустимість тої чи іншої практики економічних агентів з точки розу їх впливу на конкуренцію у світових масштабах [2, с. 25].

Необхідність державного втручання в ринкові механізми господарювання обумовлюють велику потребу теоретичного обґрунтування сутності та змісту конкурентної політики в сучасному суспільстві. Слід зазначити, що сьогодні в економічній та юридичній літературі наводиться досить багато визначень поняття «конкурентна політика». Також часто деякі дослідники дану категорію замінують поняттям «антимонопольна політика». Так, наприклад, російська дослідниця І. Князева «антимонопольну політику» розглядає як майже все коло рішень, спрямованих на розвиток економіки, підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників, забезпечення ефективної зайнятості [4, с. 177]. На нашу думку, поняття «конкурентна політика» є більш ширшим за змістом, ніж «антимонопольна політика». Так як антимонопольну політику ми розглядаємо виключно як заходи антимонопольних органів держави у сфері здійснення контролю за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів щодо системи захисту конкуренції. Ці заходи передбачають припинення антиконкурентних дій, які в умовах розвитку ринкової економіки набувають найрізноманітніших форм. Звідси випливає, що поняття конкурентна політика – комплексне, і не може обмежуватися лише антимонопольною політикою, так як вона є лише складовою частиною конкурентної політики держави.

Для подальшого визначення цілей та інструментів політики держави в сфері економічної конкуренції розглянемо ще декілька визначень конкурентної політики. На думку З. Борисенко поняття «конкурентна політика держави» можна визначити як комплекс цілеспрямованих державних заходів, направлених на створення і захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних

ринках [1, с. 42]. В. Лагутін визначає конкурентну політику як систему державних заходів правового, економічного та організаційно-адміністративного характеру, які спрямовані на формування конкурентного середовища, захист і підтримку конкуренції та боротьбу зі зловживанням монопольним становищем в економіці [2, с. 43]. На думку Г. Філюк, конкурентна політика – це комплекс методів, засобів, інструментів держави, наддержавних органів, спрямованих на попередження та безпосереднє припинення порушень антимонопольного законодавства, створення і захист конкурентного середовища як на національних, так і на міжнародних ринках, сприяння розвитку конкурентних відносин та добросовісної конкуренції на основі підвищення конкурентної культури суспільства [5, с. 47].

В цілому погоджуючись з вище наведеними визначеннями сутності конкурентної політики, та зробивши певні уточнення, вважаємо, що конкурентна політика держави – це діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин і конкурентного процесу з метою підтримки та заохочення економічної конкуренції, боротьби з негативними наслідками монополізму, захисту законних інтересів підприємців та споживачів, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного вітчизняного виробництва.

Розуміння реалій глобалізаційних процесів вимагає формування конкурентної політики реалістичної як за метою, так і за використовуваними інструментами, які все більше мають носити інституційно-поведінковий характер.

Одним із стратегічних пріоритетів розвитку національної економіки є розробка ефективної стратегії реалізації економічної політики держави. Стратегія економічної політики повинна враховувати внутрішні закономірності, ресурсний потенціал та обмеження суспільної системи, в якій вона знаходить свою реалізацію. Цілком очевидно, що тільки стратегія, яка враховує ці закономірності та потенціал, має підстави досягнути цілі. Тому сутність конкурентної політики визначається правильним вибором її стратегічної мети. Якщо стратегічна мета конкурентної політики визначена неправильно, то це породжує відповідні помилки при виборі інструментів її досягнення.

Тому, щоб стратегія конкурентної політики була ефективною, вона повинна розроблятися відповідно до сукупності певних умов та критеріїв, а її реалізація має відбуватися за умови забезпечення відповідних інституційних чинників.

На сучасному етапі розвитку світового господарства стратегічною метою конкурентної політики є державна підтримка ефективної конкуренції і створення рівних умов конкурентної боротьби для всіх агентів ринкових відносин.

Основним змістом сучасного етапу реалізації стратегії конкурентної політики в Україні є захист уже створеного конкурентного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих конкурентних відносин.

З позицій економічного зростання стратегією реалізації конкурентної політики має стати запровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку національної економіки, забезпечення подальшого розширення науково-технологічного та інноваційного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності економіки на внутрішньому й зовнішньому ринках.

В умовах глобалізації головним завданням конкурентної політики держави має бути боротьба не тільки і не стільки з антиконкурентними узгодженими діями суб'єктів господарювання, зі зловживанням монопольним становищем на ринку, з антиконкурентними діями органів влади, адміністративно-господарського управління, з обмежувальною та дискримінаційною діяльністю суб'єктів господарювання, здійсненням контролю за еко-

номічною концентрацією підприємств. Пріоритетним напрямом економічної політики стає забезпечення випереджального економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності на основі інноваційного розвитку окремих компаній та економіки в цілому. Це, зокрема, передбачає можливість безперешкодного збільшення розміру фірм до рівня, який дасть змогу успішно конкурувати на внутрішньому та світовому ринках [5, с. 46].

Не менш важливим при розробленні та реалізації конкурентної політики держави є визначення тих основних пріоритетів, яких необхідно досягти в майбутньому, тобто встановлення цілей конкурентної політики. Цілі конкурентної політики держави можуть диверсифікуватися в залежності від економічної чи політичної ситуації в країні та світі, проте в кінцевому результаті сприяти досягненню єдиної стратегічної мети економічної політики держави. Основні цілі конкурентної політики держави зображені на рис. 1.

Досягненню цілей конкурентної політики перешкоджають наступні інтегровані проблеми: структурні проблеми української економіки; недосконалість антимонопольного регулювання і правозастосовних механізмів; низька конкурентна культура та відсутність громадянського суспільства; тіньова економіка, корупція та ін.

Рис. 1. Цілі конкурентної політики держави Складено автором.

Конкурентна політика за своїм змістом повинна ґрунтуватися на сукупності таких засобів та інструментів, які відповідають досягнутому рівню розвитку національного виробництва, його структурній організації.

Інструменти конкурентної політики – це державні засоби, що застосовуються для виконання конкретних завдань, передбачених розробленою політикою. Всі засоби, що застосовуються державою щодо конкурентної політики пов'язані між собою. Кожен такий

державний регулятор несе певне економічне навантаження та має об'єктивні межі застосування. Розширення дії одних інструментів за рахунок обмеження дії інших негативно впливає на реалізацію конкурентної політики в цілому. Державна конкурентна політика в Україні здійснюється за допомогою таких основних інструментів: правові норми захисту економічної конкуренції; правила попередження, обмеження і припинення монопольної діяльності суб'єктів господарювання і органів управління; знаряддя припинення недобросовісної конкуренції; норми контролю за концентрацією суб'єктів господарювання; правила удосконалення регулювання діяльності суб'єктів природних монополій [3, с. 27].

Варто зазначити, що глобалізація по-різному впливає на конкурентне середовище і тим сам змушує державу коригувати інструменти національної конкурентної політики відповідно до обраної стратегії економічного зростання. Тому конкурентна політика держави повинна бути направлена на підвищення ефективності економіки, забезпечувати свободу господарської діяльності та вільний розвиток підприємництва.

На нашу думку важливим індикатором оцінки ефективності державної конкурентної політики є показник ефективності антимонопольної політики (effectiveness of anti-monopoly policy), який входить до групи чинників «Ефективність ринку товарів та послуг» та підгрупи «Внутрішня конкуренція» в міжнародному рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК).

У звіті ІГК за 2011-2012 рр. Україна займає 136 місце (із 142 країн) за показником ефективності антимонопольної політики, істотно відстаючи від країн ЄС-12, і програючи найбільш розвиненим країнам СНД (Російській Федерації, Азербайджану, Казахстану, а також Грузії). Варто зазначити, що за минулий рік країна не змогла домогтися істотних поліпшень у даній сфері, що й зумовило її падіння в рейтингу аж на 10 позицій (табл. 1). Все це значно стримує конкуренцію на внутрішньому ринку і перешкоджає розвитку ринкових відносин в Україні.

Таблиця 1.
Показник ефективності антимонопольної політики

№	Країна	2010 р.		2011 р.	
		Бал (1 – 7)	Рейтинг	Бал (1 – 7)	Рейтинг
1.	Швеція	5,8	1	5,8	1
2.	Німеччина	5,5	3	4,9	23
3.	Франція	5,5	10	5,2	10
4.	Іспанія	4,6	33	4,5	36
5.	Туреччина	4,6	34	4,6	33
6.	Словенія	4,5	40	4,3	52
7.	Польща	4,3	52	4,3	45
8.	Латвія	4	66	4	72
9.	Греція	4	72	3,8	83
10.	Угорщина	3,9	78	4	76

Складено за даними Світового економічного форуму (<http://www3.weforum.org>) [6; 7].

№	Країна	2010 р.		2011 р.	
		Бал	Рейтинг	Бал	Рейтинг
		(1 – 7)		(1 – 7)	
11.	Румунія	3,8	85	3,7	86
12.	Італія	3,7	93	3,7	93
13.	Російська Федерація	3,4	108	3,4	111
14.	Литва	3,4	111	3,6	99
15.	Казахстан	3,4	113	3,2	121
16.	Болгарія	3,3	114	3,3	116
17.	Молдова	3,2	119	3,2	123
18.	Україна	3,1	126	2,8	136
19.	Азербайджан	3	129	3,3	113
20.	Грузія	2,8	135	2,9	135

Висновки та пропозиції. Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що глобалізація висуває перед Україною проблеми пошуку форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища до сучасних вимог міжнародних економічних відносин. Глобалізаційні процеси відкривають для України нові перспективи та можливості підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що в свою чергу вимагає формування і реалізацію ефективної конкурентної політики держави.

Список використаних джерел

1. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики: Підручник. – К.: Таксон, 2004. – 698 с.
2. Бутыркин А.Я. Теория и практика антимонопольного регулирования в ведущих странах запада и России. – М.: Новый век, 2004. – 435 с.
3. Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. В.Д. Лагутіна. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2008. – 329 с.
4. Князева И.В. Антимонопольная политика в России. – М.: Издательство «Омега-Л», 2007. – 493 с.
5. Филюк Г. Конкурентна політика держави в умовах глобалізації // Вісник Київського національного університету Імені Тараса Шевченка, – 2009. – №109. – С. 43-47.
6. The global competitiveness report 2010–2011. [Електронний ресурс] // World economic forum. – // Режим доступу: http://www.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness-Report_2010-11.pdf.
7. The global competitiveness report 2011–2012. [Електронний ресурс] // World economic forum. – // Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf.